

ANTROJI DALIS

DRAUGAS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1988 m. kovo mėn. 12 d. / March 12, 1988 Nr. 50(10)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Filmas „Atgaila” iš New Yorko ir Lietuvos perspektyvos

Tengizo Abuladzės filmas „Atgaila” supurtė Sovietų Sąjungą. Jį tebecituoja ir aparčiai, ir pagrindinio leidinio. Žodis „Varlamas”, kaip ir Aitmatovo „mankurtas”, jau tapo ir lietuvių politinio bei kultūrinio žodyno dalimi.

Visa tai neišvengia iš galvos žiūrint gruzinišką „Atgaila” puspliniame New Yorko teatre. Iš staigaus juoko, nervingo šnabždesio galima įspėti, kur sėdi imigrantai ar pabėgėliai iš Sovietų Sąjungos. Amerikiečiai — žiūrovai kino teatre ar kritikai spaudoje — jį „Atgaila” reaguoja skirtingai. Jie pripažįsta, kad tai istorinės svarbos filmas, bet jį svarsto iš daug didesnio nuotolio ir ne taip aistringai.

Sovietų Sąjungoje „Atgaila” ne tik patalio gvyvus nervus, atverė senas žaizdas, bet ir išdrįso pažeisti vieną pagrindinių santvarkos tabu — kritikuoti sovietinį totalitarizmą. Klaidai skambia šiandien tebegirdimi santvarkos ir prievartos teisiniai: „Ateities tikslas viską pateisina”, „Kiekvienoj trijulėj yra keturi priešai”. Beraščiai saugumiečiai lenktyniauja, stengdamiesi suimti kuo daugiau nekaltų žmonių; kalinius kankinant, pasigirsta Beethoveno „Odė džiaugsmui”.

Sovietų Sąjungos žiūrovų akyse Varlamas virto mitine figūra, nes jį papildė, nuspalvino filmo personažai istoriniais Stalino ir Berijos bruožais. Nemažas ir aktorius Avtandilio Mečiaradzės įnašas — jis sugebėjo išreikšti diktatoriaus magnetizmą, groteskiškumą ir, drauge, gilų Blogi. Užsieniečių žiūrovai, kuris jį filmą atsineša tiek atsiminimų ir asociacijų, Varlamas atrodo daugiau abstrakti, sintetinė figūra — Stalino batai ir gruziniški atributai, Berijos pensnė, Hitlerio ūseliai, Mussolinio juodi marškiniai.

Atribojus filmą nuo istorinio Stalino, diktatoriaus Varlamo atsiradimas ir jo motyvai lieka migloti. Jis kažkaip išnyra iš neva „normalių” aplinkybių, nematome jį subrandinusios dirvos. Tik pora rusiškų frazių, įterptų į Varlamo dialogą, atsargiai sugestuoja, kad jis turi ryšių su kažkokiom svetimom galybėm.

Bet ir tokia suabstraktinta totalitarizmo kritika sužadino daugelį Varlamo giminaičių. Filmą ypač karingai užpuolė Rytų Vokietijos oficialieji kritikai, kurie nusiskundė, kad Abuladzė „pesimistas” ir „nihilistas”, „juodina marksistinę-lenininę istoriografiją”, pasiepia „revoliucinį budrumą”. Jie perspėjo, kad filmas leidžia „imperialistiniams totalitarizmo teoretikams” tvirtinti, jog „socializmo ir fašizmo politinės sistemos esančios panašios”.

Kitai apie „Atgailą” atsiliepė Lietuvos spauda. Visos recenzijos

buvo palankios, bet visose buvo kalbama saugiomis bendrybėmis ir standartinėmis frazėmis — apie „praeities klaidas”, „teisėtumo pažeidimus”, dabartinį „atvrumą” ir panašiai. Išidėmėtina, kad tuos Lietuvos laikraščius pasisakymuose neminimas religinis simbolizmas, ant kurio pamatų pastatytas visas filmas. Filmo pradžioje Varlamo sėbras šlamščia bažnytėlėmis dekoruotus tortus, filmo pabaigoje moteris klausia vienintelio pramingo kelio — jį „šventovė”. Pagrindinis kontrastas Varlamui filme nėra koks „socialistinis reformatorius”, bet Kristus. Persekiojamas menininkas Koršelis primena Kristų ir atsiduria ant kryžiaus. Filme sugestionuojama, kad geriausia atspara prieš totalitarinę diktatūrą yra dviejų dvasinės gyvybės šaltinių — meno ir religijos — sąjunga. Gintai griauama bažnyčia yra visų geros valios žmonių pareiga. Sovietinio ateizmo argumentai filme pajukiami.

Tų idėjų ir religinių simbolių nagrinėjimo veltui ieškosi Lietuvos spaudoje, tarsi lietuvių rašytojai ir žurnalistai dar bijotų suerzinti Varlamo gvardiją. Tikėtai Saulius Macaitis 1987 m. kovo 14 d. „Literatūroje ir mene” palygino filmą griauama ir ginama šventovė su „šviesių idealų, šimtmečiais kaupto gėrio ir išminties kvintesencija”. Bet ir jis, užuot pažvelgęs filmui tiesiai į akis, klausia: „Kaip galėjo atsitikti, kad ir mūsų visuomenės kartais tapdavo dirva, poligonu vietinio masto diktatorių bei tironų veiklai?” Nejaugi okupuota Lietuva kada nustojo buvusi Varlamo ir jo palikuonių poligono; nejaugi joje siaučia tiksliai „vietiniai” diktatoriai?!

Tengizo Abuladzės kūrinys yra pamoka ir akibrokštas lietuvių filmo kūrėjams. Jis vaizdžiai rodo, kad tikro meno versmė yra ne varlaminė ideologija, nors ji ir būtų kosmetiškai pagražinta, bet asmeninė vizija, tautinės kultūros gelmės, istorinė patirtis, visuotinės idėjos. O lietuviškame filme dar ir šiandien stypčioja

Scena iš Abuladzės filmo „Atgaila”.

Bent žiūrėtų kaip į zubrų giminę, išmirštančią...

Lietuvos ikaitą prof. Balį Sruoga po 45 metų prisimenant

PILYPAS NARUTIS

Šiandien į mano rankas pateko iš okupuotos Lietuvos gautas *Perгалės* žurnalo 1988 m. antras numeris, kuriame išspausdinti Balio Sruogos laiški P. Cvirkai, rašyti 1946 metais. Straipsnyje, pavadiname „Iš Balio Sruogos archyvo”, pridėdami komentari, kuriuose apgailestaujama:

1946 m. spalio 1-2 d. įvykusiame visuotiniame LTSR tarybinių rašytojų susirinkime, skirtame apsvaistinti lietuvių literatūros padėtį ryšium su minėtu nutarimu dėl „Zvezda” ir „Lenin” ad”, buvo ne tik griežtai kritikuoti rašytojai tyleniai, vengė aktualių gyvenamojo meto temų, bet ir nepagrįstai pasmerkti tokie kūriniai, kaip E. Mieželaičio karo metų lyrikos knyga „Tėviškės vėjas”, P. Vaičiūno „Rinktinė”, atskiri A. Miškinio, J. Paukštelio, Alf. Bieliausko, E. Matuzevičiaus cilerasčiai ar prozos fragmentai. Ypač neigiamai buvo vertinta B. Sruogos memuarų knyga „Dievų miškas”, atkūrusi rašytojo išgyvenimus hitlerinėje Stuthof koncentracijos stovykloje. Dar nepaskelbtas kūrinys, šiandien laikomas vienu geriausių antifasištinėje memuarinėje Europos literatūroje, K. Preiško pranešime buvo apibūdintas kaip „ciniskas šaipymasis iš vokiškųjų grobiukų aukų”, o pavaizduoti kaliniai — kaip smulkūs, vien savo fiziologinės funkcijomis besirūpinantys, nuo bet kokios pasipriešinimo kovos

„tarybiniai” stereotipai...

Lieka klausimas, kuris dažnai pasigirsta ir užsienyje: kodėl Varlamo įspėdiniai leido „Atgailą” rodyti? Juk dabartiniai jo imperijos sargai panašesni ir Varlamo, negu jį jo aukas. Ar jie nesilaiko isikibę Varlamo grobio — Pabaltijo — ar nežada jo niekad nepaleisti? Ar jų argumentai neprimena varlamiškųjų: „Mūsų tikslai tokie kilnūs”, „Padaryta klaidų, bet kokie gigantiski pasiekimai”, „Religija, praeties atgyvena, išnyks iš žmonių samonės”. Galbūt leisdami „Atgailai” pasirodyti ekranuose, jie samoningai rizikavo — „perestroikos” labai — kaip jie rizikuoja suteikdami daugiau laisvės spaudai. Filmo Varlamas paverstas „atpirkimo ožiu” — visos kaltės užkraunamos jam, praeičiai, o dalartis tampa „švarutėlė” ir „pozityvi”. Sovietiniai biurokratai šiandien choru cituoja „Atgailą”, kaip įrodymą, kad Sovietų Sąjungoje dabar visiškai kūrybinė laisvė... Bet patsai filmas byloja visai ką kitą.

jp

tolimi žmogeliai. (...) gerai, kad ji neišėjo, nes ji tebūtų naudinga tik mūsų priešams”, — tokia buvo pranešimo išvada, atitolinusi šio veikalo pasirodymą dvylika metų, nepaisant įvykių chronologijos, neabejotinai prisidėjo prie rašytojo atleidimo iš Universiteto rusų katedros vedėjo pareigų (paliekant tos katedros profesoriumi) ir kainavusi jam daug skaudžių valandinių išgyvenimų.

Ir štai dabar jau įvertinama:

B. Sruoga buvo iš tų vyresniosios kartos lietuvių rašytojų, kurie suvokė pokarį kaip didelių permainų lietuvių tautos istorijoje meta, laikotarpį, kada, tariant paties rašytojo žodžiais, viskas dar teberūgsta, tebegaruoja, tebekunkuluoja ir dar nežinia, į ką išsilies. Į viską jis žvelgė plačiai maščiančio, virš savo nuoskaudų pakylančio žmogaus akimis...

Primenama, kad Sruoga rašęs P. Cvirkai ne vien kaip rašytojų sąjungos pirmininkui, bet ir kaip artimam žmogui, nebijant, kad visa tai bus išnešta į viešumą”. O viešumon pristatomi Sruogos laiški dabar todėl, kadangi: „partija šiandien taip ryžtingai pasmerkė anų laikų persekiojimus, koneveikimą, draudimus, nemokšišką kišimąsi į kūrybinį gyvenimą”. Taip atsirėmus į naują partijos nustatytą liniją, spausdinami Sruogos laiški P. Cvirkai. Idėta vis dėlto pastabėlė: „Publikuojant šį laišką, taip pat ir kitus du tolesnius B. Sruogos rankraščius, stengtasi išlaikyti autentišką tekstą; pagal dabartines normas nežymiai pakoreguota tik rašyba ir skyryba”. Įdedamas ir tas laiškas, kuriame buvo Balio Sruogos pranešimas pabrėžiantis, „Paskaitęs laišką — sunaikink, bent paskutine jo dalį”.

Nelaikau savęs nei literatu, nei poetu, nei rašytoju, galiausiai, nei žurnalistu. Pasukau savo gyvenimą į inžinierinę pusę ir plunksną vartoju tiek, kiek ji reikalinga išreikšti realaus gyvenimo skrutiną, bet šį kartą nesulaukiau peržvelgti laiškus giliai maščiančio literatūros profesionalo Balio Sruogos, su kuriuo kankriai bandėme traukinėti iš intymiausių raukšlelių ir griovelėlių išdidžiąsias utėles ir bandyti su jomis SS-maniškai susidoroti... Tad bandysiu išrankuoti iš jo laiškučių tai, kur mano nuotaika (sruogiškai tariant) „putoja, lipa iš bliūdo”.

Palikau Balį Sruogą Soldentau-Lenze prie daržinės, kieme. Varami, nualinti, naktį miegojome ant sniego, šlapdribai „gaivinant”. Susiglaudę bandėme tautpyti šiluma, bet jėgos nuo to nestiprėjo. Vos auštant „aufstehen” Sruogai jau buvo nebeįgyvendinamas. Bandėm jį pakelti, bet jis visiškai atsiskakė. Jį perkėlėme į daržinę, kur dar buvo žiupsnelis šieno ir ten dar keletas kalinių ta pačia — pasilikti — intencija. Čia pat matoma scena trijų bėgančių ir laisvę kalinių ir kaip SS-manai juos, vieną po kito, kaip medžiotojai, kulkomis paguldė... amžinai, sudarė mums dar labiau slegiančią nuotaiką, kurios jau Sruogai ir nebeįgyvendinamos, nes jis to ir nematė. Ma-

Balys Sruoga

čiau, kaip Yla jį peržegnojo... o mes, SS-manų „los, los...” stumiami, nusvyravome, taip pat ir nežinia...

Šituo paskutiniu vaizdu gyven-damas, skaitau Balio Sruogos laiške:

Jūs, valdžios žmonės, to gal net nebeįjaučiate, bet paprastam stebėtojų visuomet krinta [i] akis. Patogia valdžiai pritari, — tuo gi niekuo nerizikuojai, o priešinsies ar ginčysies — vėlniai gi žino, kuo gali tai pasibaigti. Tad ir tais nezuziastaiskiais pritarimais aš nelabai tikiu. Visa priklauso nuo aplinkybių, asmens ir jo padėties.

Užsienis Sruogai mielas. Užsienyje gyvena jo žmona ir duklė. Užsienis jam moralinė atrama, bet kartu ir pavojus, nes pagal ano meto taisyklę, kas užsienyje turi draugų, tas liaudies priešas. Bet Sruoga to nepaiso:

Užsieniuse dabar gyvena ne mažiau trečdalis mūsų tautos (Amerika, Vokietija). Mum, tarybinės šalies žmonėm, ne vis tiek, ką užsienis apie mus mano... Dar svarbiau, mum, lietuviams, mūsų užsienio lietuvių nuotaikos. Ir koks jiems išpūdis pasidarys iš tokio straipsnio? Jiem pirmas išpūdis bus, kaip iš K. Preiško straipsnio (...), kad jie rašyti ne plunksna, bet pagaliu.

1946 m. gegužės 28 d. buvo inteligentų suvažiavimas ir Sruoga pasakė jame, kaip dalyvis, kalbą. Ką jis ten pasakė, neteko nugarsti, bet laiške nevynioja:

Pamokomas pavyzdys — inteligentų suvažiavimas. Praėjo gi jį, šis išsigandusioj nuotaijoj. Kokia gi visų kalbėtojų kalbų esmė? Visi kartoję gabalėlius iš pirmininko pranešiminės kalbos, — ir blogai kartoję, ir visi trafaretiskai pradėdavo ir baigdavo esmėje tais pačiais žodžiais: „Tikiu... ir — Tegul bus pagarbintas!” Jokios kūrybinės minties, jokio polekio, esmės, jokio reikalų svarstymo.

Šitokioje situacijoje Sruoga neabejodamas pranešauja:

Aš ne kiek neabejoju, kad po kelių ar keliolikos metų privaloma teorija bus atšaukta, kaip jau daug kas buvo klaidinga atšaukta. — Maskvoje praktiškai ir dabar jau nebekreipiama dėmesio, — bet kol kas tokie Rudminai, Banaičiai, [Rudminas — G. Zimano, tuomet vyriausio Tiesos redaktoriaus slapyvardis. J. Banaitis — tuomet Meno reikalų valdybos prie LTSR Ministrų Tarybos viršininkas], donkichotiškai tebemosikuoja trockistiškais kalavijais ir smaugte smaugia kūryba. Kai ta negerovė ir pas mus [bus] atšaukta, o Rudminai ir Banaičiai bus

pastatyti prie to darbo, kurį jie dirbti moka, aš būsiu jau nusproges ar bent iš manes pelenai byrės, — ir dirbti jau nebeįjėgsiu.

Atrodo, kad partija, kaip ir visus, taip ir jį, bando nužmoginti, bet jis ginasi, netyli, kaip kai kurie kiti:

Viena tiktai aišku: žmogaus psichika „pagal liniją” niekuomet nesiformuoja, kol ji tebėra žmogaus psichika! Rašytojas rašo taip kaip jis jaučia, kaip jis mato pasaulį, — kiekvienas kitaip, savaip, — kaip ir visi menininkai kūrėjai. O paskui jam sako: ne taip, ne pagal liniją! Tavo tokiam personažui reikia vieną koją prikirpti, nosis — pridurti. Prasi-deda rašytojui Goltijos kančios. Vienas, kaip Dauguvietis, gali tai pakelti, o kitam tai — padūkęs dantų skausmas. Juk ir mano „Dievų miškas” — rodos, jau kokia nekalta tema! Rašiau 2 mėnesiu, „svarstymas” užėmė 12 mėnesių — ir dar ne galas! Man asmeniškai rezultatas aiškus: pradėjau tą veikalą stačiai neapkęsti! [...] Kūryba, rašymas — yra man gimdymo kančia. Aš visuomet ją labai skaudžiai išgyvenu. Ir dar „kančios po gimdymo”! Ne, — tam jau mano nervų nebeįpakanka...

Partijos reikalavimą, kad už maista, būtų ir išlaikymą jis privalo rašyti tai, ko partija nori, griežtai atmeta:

O ar pats supranti, koks tai yra baisus argumentas: apūpinom, apavėm, pavalgydinom, o jūs — ką? Juk tai yra Ostrovsko gaidynės pirklio metodika...

Dabar yra aišku, kad dėl štut-hofiškių atsiminimų partija jį kamavo iki nualinimo. Jis bando tą savo nuoskaudą, jį kamuojančią pasąmonėje, išsakyti laišku:

...dar dėl „Dievų miško”. Man nuostabu, kad žmonės tenai politikos ieško ir pyksta, kad jos neranda. Kaip jie gali rasti ją tenai, jei aš ir nemaniau ją duoti?! Dvi priešastys. Jeigu tie, kur piktinos, patys pasėdėtų tokiam lageryje, pabūtų tiek laiko, kaip aš, alkani, mušami, vos pavėlką kojas, nežinodami po kelių minučių ar taveš kas neužpumpins, kapstinėdamos šiukšlėse sužiedėjusios plutos gabalėlio, su sutinusiom kojom, su skaudančia krūtine, su atmuštais inkstais, su svaigstančia sudiotėjusia galva, — jie žinotų tuomet, kodėl lageryje būdamas žmogus negalvoji apie politiką! Rašyti apie tai, ko nebuvo, girtis savo kančiomis ir mandrumu, — mano išmanymu, — negarbinga.

1946 — staliniško triumfo metai, kartu yra ir teroro Lietuvoje metai. Nenusigandę laisvės kovotojai viešpatavo miškuose. O Sruoga nenusigandęs laišku pasisako ir kritikuoja:

Terminu politika, jie paprastai (Nukelta į 3 psl.)

Šiame numeryje:

- Filmas „Atgaila” • Balio Sruogos laiški • Kukučio vaikai Australijoje (2) • Raymond Filip eilėraščiai • Okupuotos Lietuvos dailės paroda Philadelphijoje • Stratfordo festivalio 1988 metų sezonas • Chicagos teatruose • Nuomonės ir pastabos

Kukučio vaikai Australijoje

EGLĖ JUODVALKĖ

(Tęsiny iš praėjusio šeštadienio)

Lietuvos jaunimas — tėvynėje ir išeivijoje

Antrąją Kalėdų dieną atstovai autobusais nuvyko į Canberra tęsti Studijų dienų darbo. Prie Australijos nacionalinio universiteto bendrabučio durų juos su kambarių raktais pasitiko Audronė Stepanienė, Studijų dienų programos vicepirmininkė, greitai ir veiksmingai sprendusi savaitės metu kilusias kasdienes problemas. Simpoziumuose apie mišrių šeimų vaidmenį lietuviškoje veikloje ir tos veiklos ateitį be lietuvių kalbos kalbėjo Antanas Saulaitis, S.J., Lietuvos vyčių ir įvairių kraštų atstovai. Saulaitis, visų jaunimo kongresų dalyvis, dalykiškai ir gyvai pateikė konkrečių veiklos siūlymų. Įdomu, kad kongrese susidarė tokia nuotaika dėl lietuvių kalbos vartojimo, jog Vyčių atstovės, skaičiusios pirmuosius savo pranešimus angliškai, vėliau tai darė lietuviškai, svarstybose naudodamosios vertėjų paslaugomis. Vakare Canberros lietuvių kongreso atstovus priėmė savo klube, kur surengė smagų Kanados estradinės muzikos ansamblio „Sutartinės“ koncertą.

Sekmadienį apie religijos vaidmenį okupuotoje Lietuvoje kalbėjo Lietuvių informacijos centro New Yorke vedėja Gintė Damušytė, Daiva Skuodytė ir vyskupas Paulius Baltakis. Damušytė kalbėjo apie Lietuvos Katalikų Bažnyčios kroniką, kuriai išsiųskite sąlygas sudaro asmenys, kuriuos reikia laikyti didvyriais. Juos remia valstiečiai bei darbininkija. Paskaitininkė ypač išskėlė Nijolės Sadūnaitės didvyrišką veiklą, garsinant teisių gynėjų persekiojimą. Simpoziume apie nūdienį Lietuvos jaunimą Daiva Skuodytė nurodė, kad jo jau yra kelios kartos, kurios save laiko prarastomis. Yra tokių jaunuolių, kurie nekentia melo ir veidmainystės, bet jų — mažuma. Jaunimas smalsus, kūrybingas, bet neryžtingas, teigė Skuodytė. Nesupranta, kodėl reikia eiti ten, kur rodoma, kai rodantys kelia patys juo neina. Skuodytė pažymėjo, kad skaudu, jog išeivija dar vis sprendžia ryšius su Lietuva reikalingumo klausimu. Kaip Lietuvos jaunimas įsivaizduoja lietuvių išeivijoje? Atsakyme suskambėjo kartėlio gaidelė — „Labiau profesionaliai“. (Ir priekaištas, jei tai buvo priekaištas, užtarnautas. Po daugiau kaip 40 metų išeivijoje dar pasigailėtina mažai lietuvių atsakinguose Vakarų kraštų politiniuose postuose, stebėtina mažai profesionalų žurnalistų, kuriems rūpėtų Pabaltijo klausimai. Po savo kiemo purvą braidome, apsi-tvėrę tvoromis ir skūsdamiesi, kad mūsų niekas neužjaučia. Nemokame ar nenorime prašyti patarimo, paramos. Ambicija? Savęs pervertinimas? Tinginystė? Apsileidimas? — Aut.)

Eisena į kryžių kalną Pasaulio lietuvių jaunimo kongreso stovykloje. Nuotrauka Andrijos Mackevičiūtės

Skuodytė sakė, kad Lietuvos jaunimo padėtis nedžiuginą. Rokas — pagrindinė ideologija, mėgstama užsimiršti didelėje draugijoje. Sunku atsispirti materialinei gerovei, todėl ji prašė važiuojančius neviloti jaunimo iš Lietuvos, nesigirti tuo, ką turi. Skuodytė pabrėžė, kad būtų geriau nevaizduoti, jog materializmas nėra apėmęs viso pasaulio, nes lengviau kovoti su problema, kai ją pripažįsti.

Simpoziume Damušytė kalbėjo apie žmogaus ir tautos teises ginantį Lietuvos jaunimą. Ji nurodė, kad dabar nuotaikos Lietuvoje giedresnės negu prieš metus — žmonės pradėjo prarasti baimės jausmą, teigė ji, kaip pavyzdžius paminėdama Petrą Gražulį, Robertą Grigą, Marytę Gudaitę. Ar kongreso atstovai išvers jų pareiškimus į kitas kalbas ir įteis savo vyriausybėms? Ar paremsime tuos, kurie save ir pavojų stato? — klausė Gintė Damušytė. Poetė Lidija Šimkutė-Pocienė, kuri neseniai lankėsi Lietuvoje, optimistiškiau vertino bendrąją padėtį, nors daug apie jaunimo nuotaikas ar isitikinimus pasakyti negalėjo.

Tomas Venclova PLJ Kongrese

Po pietų Yale universiteto deštytojas, poetas Tomas Venclova skaitė paskaitą apie ryškesnius tautinio, socialinio ir religinio protesto pasireiškimus Lietuvoje per pastaruosius du dešimtmečius. Venclova nurodė, kad Lietuvoje baimė įsivyravo Stalino valdžios metais. Turbūt 90 nuosimčių žmonių buvo perdėtai atsargūs, susitaikė su padė-

timi ir bandė tik gerinti savo medžiaginį gyvenimą. Sovietinės valdžios tikslas buvo paversti visus gyventojus pilka baudžiauninkų mase. Bet istorijos laikrodžiai pradėjo eiti. Dabartinis laikotarpis panašus į tautinio atgimimo laikus, ką rodo ir pagrindžio spauda — „Aušra“, pasirinkusi tą patį vardą ir tą patį anos galdynės „Aušros“ vaidmenį — kelti lietuvių tautinį sąmoningumą. Dažnai tvirtinama, tėsė Venclova, kad komunizmas negali pasikeisti. Tai tik apgaule Vakarams akis dumti ir neišlaiko kritikos nei filosofikai, nei politiškai. Komunizmas keičiasi, arba tiksliau, jis blaškosi, stengiasi šį bei tą pakeisti. Mes negalime praleisti šį momentą, turime tą procesą spartinti, kad neveiklumu nenusikalstume savo tautai ir sažinei, sakė Venclova. Jis suskirstė Lietuvos visuomenę į tris sroves. Pirmajai priklauso asmenys, pasidavę režimui, kurie tik šiltesnės vietos ieško. Tokių nėra daug. Antrajai srovei priklauso konservatoriai, kurie linkę į atsargumą. Jie režimo nemėgsta, rusų nekentia, bet tyliai dirba kultūrinį darbą, stengdamiesi išsaugoti tautą ir jos individualybę iki geresnių laikų. Šiai srovei priklauso dauguma inteligentijos. Trečioji grupė — radikalai, nebijantys rizikos ir neinantys į kompromisus.

Venclova priminė 1968 metų Čekoslovakijos įvykius, po kurių įsivyravo gili depresija. Tada pradėjo veikti radikalai. Romas Kalanta susidiegindamas parodė, kad yra žmonių, kurie labiau vertina laisvę negu savo gyvybę. Paskaitininkas pabrėžė, kad

Kalanta išimtis ir turi tokia likti. Jis didelis todėl, kad jis vienas, teigė Venclova. Apžvelgdamas Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos 15 metų veiklą, jis nurodė, kad katalikai turi savo didvyrių ir kankinių, kaip Nijolė Sadūnaitė ir kuniga Virgilijū Jaugelį. Reikia pripažinti, kad katalikai — stipriausia pasipriešinimo srovė. Toliau Venclova sakė, kad bandymai sukurti kitokią pagrindžio spaudą ligšiol nebuvo sėkmingi. Tačiau, nors mūsų pagrindžio spauda gal vienodesnė, negu, pavyzdžiui, Lenkijos, bet ji — nebeatšaukiamas Lietuvos dvasinio gyvenimo faktas.

Toliau paskaitininkas kalbėjo apie Lietuvos Helsinkio grupę, kuriai jis pats priklausė, ir Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetą. Keletas žmonių parodė, kad jie nebijo veikti viešai. Jie nebuvo naivūs ir žinojo, kuo rizikuoja. Venclova atkreipė jaunimo atstovų dėmesį į pastarųjų metų demonstracijas Pabaltijy, sakydama, kad dabar latviai rodo kelią. Pirmieji kelią parodė lietuviai, įsteigdami Helsinkio grupę prieš gerą dešimtmetį, o kai jų veikla susilpnėjo, 1986 metų vasarą latviai įsteigė savo grupę „Helsinkis 86“ ir pirmieji iš pabaltiečių surengė masišką demonstraciją Stalino aukoms pagerbti. Venclovos nuomone, Kaune ypač pasisekė Maironio pagerbimas jo 125 metų gimimo sukakties proga. Baigdamas, jis sakė, kad laisvėjimo procesą lėtina nepasitikėjimas kitais, kurie siekia laisvės, ir ragino bendrai veikti su lenkais ir kitomis pavergtomis tautomis.

Simpoziume apie pagalbą tautiečiams Lietuvoje Viktoras Nakas pabrėžė, kad svetimtautišius informuojant, reikia patiems žinoti faktus, teikti tiksliai, patikrintą informaciją gera gyvenamojo krašto žmonės, ir vengti pamokslavimo. Kiti simpoziumo dalyviai nurodė, kad į Lietuvą svarbu vėžti ir siųsti profesines, grožinės literatūros, politikos, religijos knygas ir visais įmanomais būdais remti sažinės kalinius bei jų šeimas.

Studijų dienoms įpusėjus, paskaitą apie tautos išlikimo galimybes ir rusinimo bei sovietinimo grėsmę skaitė Tomas Venclova. Jis nurodė, kad prieš Gorbačiovo atėjimą į valdžią Sovietų Sąjungoje buvo atsiradęs aiškus polinkis stumti tautines kalbas iš mokslo ir kultūros, gal dar į teatro sceną. Gorbačiovo laikais truputį prasirovė durs tautiniu ir kitais klausimais. Gudams ir ukrainiečiams net sunkiau negu lietuviams, pažymėjo prelegentas, nes jų kalbos nedaug skiriasi nuo rusų, todėl lengviau vykdyti rusinimą. Lietuvoje stotami pramonės miesteliai, kurie netar nauja šalies interesams. Atvykeliai priešingai tautinei kalbai. Rusų kalba — pagrindinė priemonė įsisavinti pasaulio kultūrą, lietuviškų knygų leidyba mažėja, knygos sunkiau prieinamos, teigė Venclova. Jis pažymėjo, kad lietuvių kalbos ir istorijos pamokos antraeilėje padėtyje. Rusistų Vilniaus universitete šiemet pirmą kartą

Kūčių vakarą Sidnio Lietuvių klube: priekyje — Nida Bichnevičiūtė (Chicago), Gailė Radvenytė (Los Angeles), už jų — Klarise Bacevičiūtė (Brazilija) Brigita Novickytė (San Francisco) ir Andrija Mackevičiūtė (Chicago).

Nuotrauka Natalijos Mackevičiūtės

daugiau nei liuanistų, o tai — gąsdinantis reiškinys. Venclova aiškino, kad rusai turi teisę už savo respublikos ribų turėti mokyklas savo kalba, leisti ja laikraščius. Jokia kita respublika tokios teisės neturi — tai aiški diskriminacija. Lietuvių padėtis savame krašte, paskaitininko nuomone, nėra katastrofiška. Lietuvos jaunimas nėra kiek neruseja. Didelis priešnuodis rusinimui yra domėjimasis mitologija, senąja kultūra ir t.t. Tačiau nereikia perdėti optimizmo, nes pavojai gresia ir lietuviams. Kai tauta savo šalyje vis-

Tautai naudinga išeivijos veikla

Tadas Dabšys kalbėjo apie tautai naudingą išeivijos veiklą, grįždamas prie Nako minėtų keturių sąlygų svetimtautiųjų informavimui apie Lietuvos ir jos gyventojų būklę. Pirmadienio popietė buvo skiriama ryšių su Lietuva klausimui, kurių svarbą pabrėžė visi kalbėtojai, tarp jų ir Daiva Skuodytė, klaususi — jei tauta yra medis, tai kaip gali išeivija (šakos) ir jos jaunimas (lapai) išlikti (nenudžiūti) be lietuvių tėvynėje (kamieno)? Paklausta, ar išeivių balsas gali padėti Lietuvai, Skuodytė atsakė: „Mano tėvui padėjo“. Paklausta, ar išeivių balsas gali padėti Lietuvai, Skuodytė atsakė: „Mano tėvui padėjo“. Paklausta, ar išeivių balsas gali padėti Lietuvai, Skuodytė atsakė: „Mano tėvui padėjo“.

Neis sveikina PLJ kongreso dalyvius, atvykusius į Canberros Lietuvių klubą.

Nuotrauka Natalijos Mackevičiūtės

ta mažuma, o prie to dabar artėja latviai, įvyksta psichologinis lūžis. Bet didesnį ir klatingesnį, negu rusinimo, pavojų Lietuvai Venclova įžiūri jos sovietinime, kuris ypač gresia jaunimui ir neša žmogiškų vertybių nužeminimą. Vakarietiška muzika — ryšys su Vakarais, bet ir savotiškas opiumas, leidžiantis jaunimui atsitraukti nuo sovietinės tikrovės. Venclova sakė, kad Sovietų Sąjungos pastangos sukurti naują, sovietinį žmogų, ar kitais žodžiais tariant, išvesti žmogų iš proto, nėra ir nebus visiškai sėkmingos.

Stovykla prie Adelaidės

Išrinkę naują PLJS valdybą Kanadoje, kuriai vadovauja 23 metų Alvydas Saplys, patvirtinę kraštų veiklos projektų dalį ir atidėję likusį darbą stovyklai, po demonstracijos paskutinį Studijų dienų rytą, pakiliai nusiteikę atstovai išskrido į Adelaidę, i stovyklą.

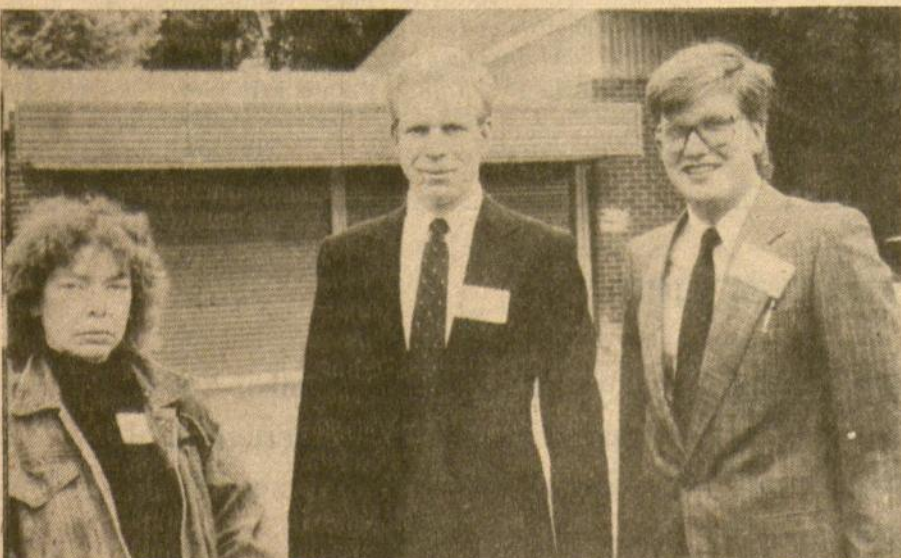
Suprakaitavę visi pasiekė 50 kilometrų nuo Adelaidės esančią Roseworthy žemės ūkio akademiją, pirmą sausio savaitę priglaudusią 350 lietuvių. Pasipuošęs jaunimas Naujuosius metus sutiko su Adelaidės lietuviams. Kitą rytą nuvargusiems atstovams, neturėjusiems daugiau negu porą valandų laisvo laiko per visas Studijų dienas,

prasiėjo naujas studijų etapas. Stovyklos programa leido atvykusiems rinktis iš 37 būrelių. Tarp jų — lietuvių kalba nemokantiems, lietuvių kalbos įdomybės, stovyklos laikraštis, teatras, choras, lietuviškas auklėjimas ir vaikų spauda, liaudies dainos, tautinių šokių mokymas, juostų audimas, archeologija, lietuviškų valgių gaminimas, Lietuvos garsinimas, žurnalistika ir kiti. Daugiausia dalyvių — kone šimtas — pritraukė būrelis apie šiuolaikinę Lietuvą. Tai akivaizdžiai rodo, kam buvo skiriama daugiausia dėmesio.

Stovyklos programą sumaniai tvarkė komisijos pirmininkė Birutė Prašmutaitė. Jai padėjo būrys uolių talkininkų, kurie mažai laiko turėjo džiaugtis savo darbo vaisiais. Nuotaiką kėlė lietuviški visų pastatų ir vietovių pavadinimai — stovyklautojai reikalus tvarkė Trakų pily, valgė Bočių svetainėje, paskaitų klausė Trijų milžinų saleje ar Vilniaus auditorijoje, sportavo Žalgirio aikštėje, miegojo Kernavėje, Šatrijoje, Rambyne, Merkinės piliakalnyje ir t.t. Kiekviena diena turėjo savo pavadinimą — Lietuvos diena, Politinė jaunimo diena, Sažinės kalinių diena, Pasididžiavimo diena, Susipažinimo diena. Tai temai buvo skiriamos bendrosios paskaitos. Po jų rinkdavosi būreliai, kurių dalyviai ne tik mokėsi, bet ir rengė vakaro programas — dainavo, šoko, grojo, kalbėjo tarmiškai, pasakojo anekdotus, vaidino. Sažinės kalinių dieną po vėliavų nuleidimo stovyklautojai susirinko Vienybės aikštėje su tą dieną sukaltais, nupintais ar kitaip pasigamintais kryžiais eisenai į Kryžių kalną. Toks ten ir kalnas — vos kauburėlis, bet visi buvo rimtai nusiteikę, suprasdami, kokius Lietuvos tikinčiųjų veiksmus jie kartoja. Kraštų atstovai, statydami didesnius kryžius, intencijas sakė garsiai — Argentinos savajį skyrė Lietuvos jaunimui, Brazilija dėkojo už gyvybę, sveikatą, mokslą, Didžioji Britanija skyrė tremtiniams, kankiniams, Jungtinės Amerikos Valstybės — vaišingiems Australijos lietuviams. Kolumbija, Prancūzija, Švedija prašė taikos pasauliui, Kanada linkėjo visiems dvasiškai augti ir tikėti gyvenimu, Urugvajus meldėsi už tėvus, senelius, šeimas, Vakarų Vokietija vienijosi su Lietuvos jaunimu ir visais, kurie stato kryžius Jurgaičių Kryžių kalne. Po to, žvakių ir žvaigždžių šviesioje kunigas Saulaitis aukojo Mišias, vėsiam vėjeliumi virpinant kryžių šešėlius ir giesmių garsams sklindant vakaro rimtyje.

Stovyklos metu, šampanu puotojant, su tortu ir daina jaunimo kongresas įžengė į brandos amžių. Susirinkę pagerbė buvusiųjų kongresų atstovus, ypač kunigą Antaną Saulaitį, kuris prisiminė prieš 21 metus vykusį pirmąjį jaunimo kongresą.

(Nukelta į 4 psl.)

PLJ kongreso metu: mūsų korespondentė Eglė Juodvalkė (Vakarų Vokietija), buvęs PLJS pirmininkas Gintaras Grušas (JAV) ir naujasis PLJS pirmininkas Alvydas Saplys (Kanada).

PLJ kongreso svarstybose: (prie pulsto) Onutė Žukauskaitė ir Indrė Čuplinskaitė iš Toronto tariasi su Aušra Jasaityte iš Chicago (prie stalo).

Vienas iš diskusinių būrelių PLJ kongreso stovykloje. Nuotraukos Jono L. Račkauskos

Raymond Filip

SKRYDIS

Beviltiškumo atmosfera virš Maskvos. Sunegalavo ukrainietė motulė iš Floridos, Šalčia, Iljušin-62 lėktuve. Aplotkų stoka palengvint jos šalantiems keliams. Kūnas čia, bet mintimis niekada Savo mylimųjų Luvos ji nepalikio:

Bent žiūrėtų kaip į zubrų giminę, išmirštančią...

(Atkelta iš 1 psl.)

vadina pigiąją propagandą, kurios pas mane tikrai nėra ir negali būti. [...] Tos propagandos visur per daug, — per daug ji išūli, agresyvi. Kur tik pilietis pasisuksi — vis tave moko ir moko, vis tave durniumi laiko. Laikraščiai, spauda, susirinkimai, posėdžiai, kinas, net sportas — ir tas neap-seina be propagandos. Net per radijo, net paprastos žinutės, žaltys, nepaskaitys paprastu informuojančiu tonu, bet vis staugdamas, patetiškai, deklamatoriškai, savo intonacija pabrėždamas, kad tu, klausytojas, visiškai durnius esi!

Sruogos asmenyje buvo įsikūnįsi pagarba žmogui, žmogaus vertei. Jam tiesiog buvo įdomu matyti kiekvieną žmogų skirtingą savo mintimis ir jis toleruodavo skirtingą mintį, bet buvo labai priblokštas, kai pajusdavo panieką, išnaudojimą, kas sudarė nuolatinę Stutthofo būseną. Ir dabar sovietinėje sistemoje jis nesivaržo ir yra bekompromisinis:

Pirmoje eilėje aš gerbiu skaitytoją, o mano kritikai iš manęs reikalauja, kad aš skaitytoją durniumi laikyčiau. [...] Kaip aš išaiškinsiu tokius dalykus žmonėms, kurie pripažįsta tikrai pigiąją propagandą, kuriem literatūrinės kūrybos procesas yra terra incognita? Todėl tad ta visa istorija su „Dievų mišku“ man taip baisiai įkyrėjo.

Sruoga žino, kad komunistus labiausiai nervina užsienis ir nevengia jis visu svoriu pabrėžti:

[...] Patinka man ar ne, bet užsieniuose jau yra susidariusi nuomonė: „Tarybų Sąjungoje dvasiškai gvaltuojama rašytojus“. [...] Kaip sau nori, bet man ir kitokių politinių įsitikinimų lietuviai taip pat yra broliai. Aš niekuomet jokiai partijai nepriklausiau, į jokių partinius rėmus netilpau,

buvau poetas visiem lietuviams. Jei būčiau jau nusproges, toks ir pasi-likčiau. Kam bus naudos, jei senatvėje susiaurėčiau.

Pati įdomiausia šiuose laiškose laikytina ištrauka yra Sruogos pasiūlytas partijai „modus vivendi“, gairės. Aprašydamas visą esamą padėtį, visą nusakytą Maskvos pavergimo kampaniją, Sruoga išeina su labai įdomiu pasiūlymu, kuris galėtų būti naudingas net ir pačiai Maskvai:

O, sakyk, kas būtų, jei Vyriausybė ir Partija žiūrėtų į mus, turinčius virš 50 metų, kaip pav. į išmirštančios zubrų giminės paukštinius palikuonis? Vis tiek mes jau greit mirsime. Vis tiek mes jokioje prištarybinėje veikloje nedalyvausime, vis tiek prieš tarybinę santvarką nieko nerašysime. Jeigu leistų mum rašyti kartais šį tą ir „ne pagal liniją“, šį tą dvasiškai, individuališkai, mūsų pačių atsakomybe prieš ateitį? Nuo to niekam bloga nepasidarytu, tarybinei santvarkai nepakenktų gi! O nauda — propagandinė! — būtų didelė. Visiem būtų aišku: — Va, Tarybų santvarkoje gyvena ir kuria poetai visiem lietuviams! Tarybų santvarka juos priglaudžia, juos remia! Visos kalbos, kad Tarybų santvarka rašytojus gvaltuvoja — yra tuščias prasimany-mas, yra tikrai piktas šmeižtas!

Šitokią išimtį padaryti išmirštančiai zubrų giminei — būtų išmintingas žygis visais atžvilgiais — ir kūrybinis, ir politinis, ir propagandinis.

Įtakingas dabar vyras esi, — pagalvok apie tai.

Taip buities platformą išdėsto savo laiške Cvirka Balys Sruoga, kai masiniai trėmimai tuština Lietuvos erdvę, kai Maskva, su-traukusi visą savo elitinę kariuo-menę, bando palaužti miškuose aršiai besipriešinančius kovotojus. Tas parodo, kaip vieningai nusiteikę ir plunksnos darbuotojai bando kovoti už primityvią laisvę ir teisę su plunksna, kaip

Nužudyta motina ir tėvas,
Dvi gyvenančios seserys
Perpildo jos naktinius košmarus.
Man nuotraukas rodo — tarsi nuskausminimą
Prie lango prislėgtas sėdi Misteris Paranoja.
Veriantis skaliko žvilgsnis — tylus it vaiduoklis.
Geriausias pasaulyje plieno liejikas
Neišlydytų jam šypsenos.
Su niekuo nekalba,
Net su stiuardese.

Skraidančia gyvuline Aerofloto mašina
Įveikė 7,250 kilometrų.
Nė vienas keleivis nedirstelėjo į oro linijos aplanką,
Į komišką propagandą,
Garsinančią Ermitažo fasadus ir auksuotas kolonas
Didžiosios Kunigaikštystės auksu, kurio pakaktų
Apvilkti visų maskviečių dantim.
Įsivaizduoju niekad nesutiktus pusbrolius,
Šeimyninių albumų šmėklas,
Brangėnes nei visi Rafaelio angelai,
Paspestus totalitariškuose antspauduotuose ratuose.
Visa, kas liko pamatyti:
Kritę kelnėti debesys,
Kritę persekiotojai.

Maskva, 1983 m. liepa

GĖLIŲ KOVOS PREKINIŲ BONAVENTURE TRAUKINIŲ KIEMUOS

Niekad Rožių karas nebuvo toks laukinis.
Vaikai, prieš atsiverčiant istorijos vadovėlių,
York namai ir Lancaster namai —
Nulis, palyginus su Ti-Gilles ar Pierre Cahier
Lūšnomis kitoje bėgių pusėje —
Kur namai buvo tam, kad iš jų pabėgti,
Kasnaht,
Kad išpūsti pirmųjų cigarečių dūmus,
Ir, pradvisiusiuose vagonuose, jaučiuose it CN viešbučiai,
Įvertinti gėdingas vietas aršiose varžybose.
Tačiau kažin koks socialinis demonas išskirstė mus
Į anglus ir prancūzus, į protestantus ir katalikus,
Berniukus ir mergaites, turtuolius ir vargšus, į klases
A ar B, C ar D.
Iki gyvenimas išaugo į begalinį pasidalinimą, į taškus.

Iki gyvenimas išaugo į begalinį pasidalinimą, į taškus.

Dabar, vaikštinėdamas Tiltu gatve,
Klausiu savęs: kur jie dingo?
Tas prancūziškas perų luomas, kurs išistebeilydavo
į viską.

Prisiekėme per amžius būt kraujo broliais
Šalia kraujo aprūdijusių bėgių nagų — — —
Vienintelis kraujuotas anglis, susimetęs su
Bedančiais dvylikamečiais niekadėjais,
Švelnučiais it pienės pūakai.
Serge, Ivon, Pierre Cahier:
Kažin ar spoksio jie
Į šiuos vienišus traukinius,
Kur žaidėm slėpynių kadais.
Ir ar ateina ieškoti manęs?

KABANTIS SODAS

Net jei gėlės neįstengtų pripildyti mergaitės sijono,
Net jei ant stogo — daugiau šiukšlių nei aludėje,
Net žemė jei buvo pirka pigiame „Woolworth“ —
Vis vien tai mano sodas, mano priebėga.
Kaimynų vaikai neperspėti vengia mažylių rezetų,
Nujausdami slapta jų grožį
Užburtame žiedlapių stačiakampyje — nevalia
jų pažeist.

Mano žaliaakė katė greičiau užmiega šiame kačiukų
kampelyje.
Jos miniatiūrinis miškas, saugus nuo gatvės plėšrūnų.
Ten, žemiau,
Kažkoks gyvulus, vairavęs „Trans-Am“,
Sužalojo užpakalinę jos koją ir mano pajamas vėjais
paleido.

Atitokėjus nuo siaubo,
Aikštinga miegalė snaudžia dabar ant nugaros,
Sumaitota koja į viršų.
Ir mano rožinė pelargonija
Taip pat pakilo
Šiose šurkščiose ganyklose.
Atgaivinti Perrier vandeniu,
Po visiško neaugimo žiemą,
Lapeliai balti buvo nei popierius.
Paukšeliai leisgyvi augalą
Į aukščiausia vietą visame namė —
Į gėlių vainiką.
Sprogo pumpurai it botaninės bombos,

Nurausdamos tamsiai ir šviesiai.
Aš supratau ir suprato sena pelargonija:
Sunkiausia — švelnumas.

Virš miestieškų rūdžių,
Iš rašomosios mašinėlės išgaunu žodžius
Švelnius ir stiprius kaip dangų
Laikantys sparnai.
Žiedus nušluoju ir dulkes —
Smulkias paraiškas mano rūpesčiui,
Kursai saulėlydžiui savo spalvas skolina.

SAULĖS MEDUS

Saulės medus
ant viengungio sagos
ir ant sparno bitės.
Saulės medus
ant baltavedžių gėlių —
prapulst su visam gali.
Saulės medus
gydyti ir laikyti
dvigubiems sapnams,
kai pirštas lyti pirštą.
Šiandien
orchidėjų viduj visa
tamsa pasislėpusi.
Saulės medus
byloja apie gerus žmones;
tiesias žvakes;
šiltas moteris;
meilę ir šviesą, spindinčią
pro vestuvinių baltumą.
Medus saulės.
Medus menulio.
Vienulis.

(Iš anglų kalbos vertė Edita Nazaraitė.)

Raymond Filip — lietuvių kilmės Kanados poetas, gimęs 1950 metais Luebecke, Vakarų Vokietijoje. Baigė mokslus Kanadoje, studijavo anglų kalbą ir pedagogiką. Išleido tris poezijos rinkinius, novelių knygą. Nuolatos publikuoja savo kūrybą periodikoje. Rečitaliuose akompanuoja savo poezijai gitara. Jo poezija įtraukta į devynias antologijas, išleistas Kanadoje.

darbu? O apie save parašo kukliai:

Mano sveikatos padėtis, — žino-ma, niekam negali būti įdomi, bet man gi tai yra — darbo galimumo sąlyga. Likau pasauli visiškai vienas, asmeninio gyvenimo neturiu, — turiu tikėtai darbą, bet fiziškai ir psichiškai esu visiškai palūžęs. [...] Iš Universiteto dar-bo trauktis negaliu, — valgyti gi kasdieną noriu, literatūrinio dar-bo pajamomis negaliu pasitikėti: gali ir nepasisekti, — negi valgysi nupeiktą rankraštį.

Ir sunkiai aprašytas, ir stumdomas, ir fiziškai silpnokas Balys Sruoga vis tiek visa savo siela seka aplinką, neiškenčia savo nuomonės nepareiškęs visais Lie-tuvos rašytojus varginančiais klausimais. Ir „pagal liniją“ surašyta rezoliucija jis įdomiai aptaria. Rezoliucija: „Literatūra turi tarnauti kūrybinei Tarybų Lietuvos liaudžiai“. Balys Sruoga aiškina: „Nutarimai visiškai aiškūs. Tačiau pats nutarimų aišku-mas vien savo aiškumu paviršuti-niškai žmogų galėtų kartais ir su-klaidinti“. Šitaip suspina, nes,

kaip pažymi: „Suvažiavime apie literatūros idėjinius reikalus kal-bėjo daugiausia visuomenininkai, ne literatai profesionalai“. Sruo-ga daug kur remiasi Gorkiu, Ost-rovskiu, Čechovu, jis juos mėgsta, jie idėjiniai rašytojai.

Mes žinome, kad 1946 metais į Lietuvą ypač ėmė brautis rusai, ją kolonizuoti, ir atvykėliams rusams buvo duotos visos galimos privilegijos. Ir šitoje aplinkybėse Sruoga susirūpinęs:

O socialistinio turinio tautinė forma — ar lengvesnė problema? Kas gi sudaro tautinę formą? Juk čia tautiškumą pagrindžia ne viena tik kalba! Lietuviškai parašytas eilėraštis, romanas — dar nereiškia, kad jie turės tautinę formą. Tautinė meno forma pri-klauso gi nuo tautos psichologinės formos, nuo aperepcijų formos, nuo pasaulėjautos, tradicijų [...] Bet tasai turinys bus bevertis, jei neturės tinkamos tautinės formos, — turinys neatitiks formą ir viso veikalo vertė bus problematiška. Buvo išspausdinti trys Balio

Sruogos laišakai. Bet nesakoma, kiek dar yra tokių ar panašių laišukų Sruogos archyve, rašytų su baime ir iš neviltingi griebiantis bent už šiaudo ir bandant kaip nors vegetuoti. Išskentėjęs štuthofišką įkaito dalia, toliau vilko per politrukiškas užtvares lietuvišką mintį ir žodį. Nors jam neteko, kaip Keliuočiui, būti pasiūstam į Sibirą, tačiau neišvengiamai prisipažįsta, kad jis priskirtas prie „zubrų giminės“ ir su ta dalia susigyveno iki savo mirties, supančiotos savo kūryboje. Visai nesusibodėję „zubru“ likti, bet nenusimuko „iki novelisto“. Sruoga išliko mums iškilus dra-maturgas, poetas, literatas, profesorius, kentėjęs už Lietuvą.

1988.III.2

45-tosios metinės nuo nacių Vokie-tijos Lietuvos įkaitų paėmimo bus paminėtos Chicagoje: sekmadienį, kovo 20 dieną, 10:15 v.r. bus šv. Mišios ir trumpa akademija Jaunimo centre, o penktadienį, kovo 25 diena, 7:30 v.v. bus paskaitos ir paroda Balzoko Lietuvių kultūros muziejuje.

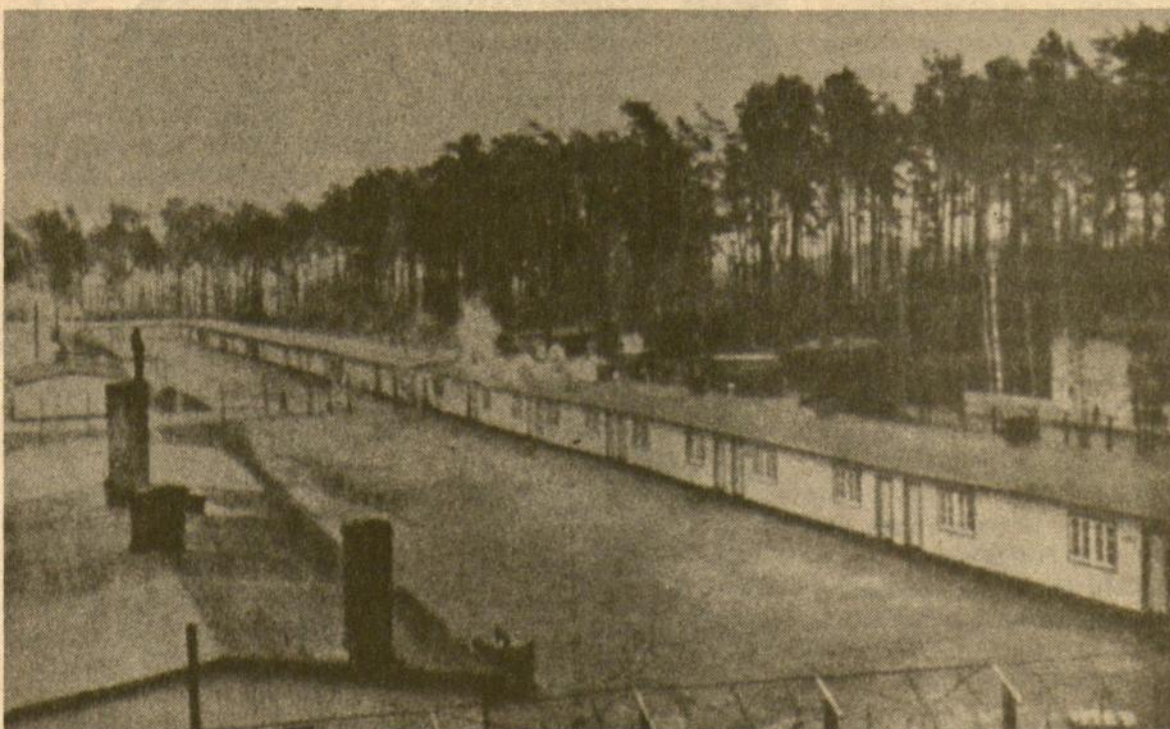
Programa apie lietuvių rezistenciją Balzoko Lietuvių kultūros muziejuje

Balzoko Lietuvių kultūros muziejus, 6500 South Pulaski, Chicago, Ill., 1988 m. kovo 25 d., penktadienį, 7:30 v.v. ruošia pro-gramą: „Lietuvos rezistencijos prisiminimai bus rodomos skaid-rės ir atidaryta paroda, paruošta Dalios Sruogaitės ir Aldonos Markelienės. Ši vakaronė skirta prisiminti 45-sias metines nuo 46 Lietuvos įkaitų suėmimo ir pa-siuntimo į Stutthofo koncent-racinę stovyklą 1943 m. kovo 16 d. Kalbės prof. Mečys Mackevi-čius ir dipl. inžinierius Pilypas Narutis. Robertas Vitas, Pedago-ginio lituanistikos instituto lek-torius, skaitys ištraukas iš Balio Sruogos atsiminimų apie Stuttho-fą Dievų miškas. Kitus tekstus perteiks įkaito kapitono Jono Noreikos duktė, Dalia Kučėnienė. Priemonės, kurias vartojo abu

diktatoriai, Hitleris ir Stalinas — masinis teroras, genocidas, psichologinis šantažas, geležinė uždanga šiandien išsivystė į naują „įkaitų karą“. Stutthofo prisiminimai bus rodomos skaid-rės ir atidaryta paroda, paruošta Dalios Sruogaitės ir Aldonos Markelienės.

Mečys Mackevičius, Vilniaus universiteto profesorius, 1941 m. buvo Teisingumo ministru Laiki-nojoje Lietuvos vyriausybėje. Pilypas Narutis (dabar vyres-nysis inžinierius General Motors bendrovėje) vokiečiams okupavus Lietuvą buvo Lietuvių aktyvistų fronto įgaliotinio prie Ministrų kabineto pavaduotoju. Jie abu bu-vo Stutthofo koncentracijos sto-vykloje Lietuvos įkaitų grupėje.

Po programos bus vaišės. Visi kviečiami gausiai dalyvauti.

Stutthofo koncentracijos stovyklos kalinių barakai (antrasis kiemas).

Lietuva dailės kūriniuose

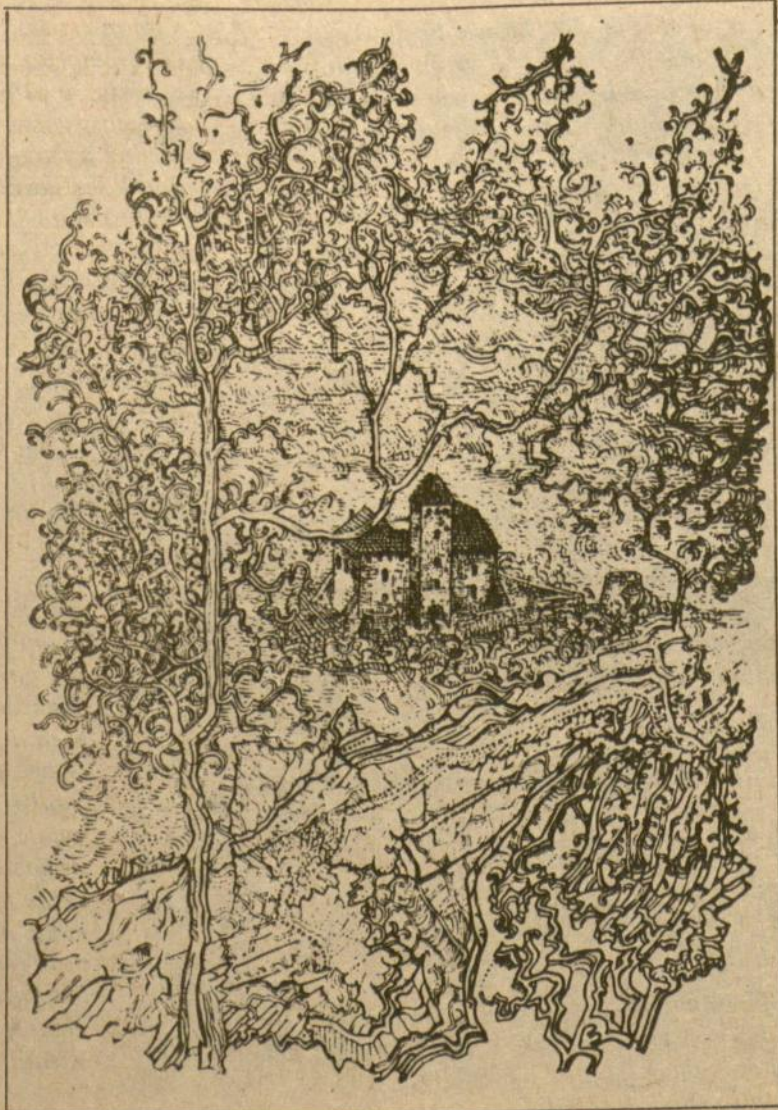
BRONIUS VAŠKAITIS

Vasario 13-14 d. Kultūros centre, Philadelphijoje, įvyko gana didelė tapybos ir grafikos darbų, atvežtų iš Lietuvos, paroda. Joje buvo eksponuota penkiolikos įvairaus amžiaus, įvairių technikų dailininkų kūryba — 20 tapybos ir 23 grafikos darbai. Rengėjų pasakojimu, jų turėta ir daugiau, bet dėl neįrengimo dalis darbų liko neišstatyta. Turbūt pirmas kartas Amerikoje, kada vienoje vietoje atsirado tiek daug meninio lobio, sukurtu sunkiose okupacijos sąlygose.

Skulptorius Petras Vaškys atidaromajame žodyje, pasidžiaugęs didele išstatytų darbų menine verte, priminė, kad pirmoji lietuvių dailininkų paroda, rūpinantis M. K. Čiurlioniui, Petru Rimšai, Antanui Žmuidzinaičiui ir kitiems, įvyko 1907 m. sausio 9 d. Vilniuje. Ji Lietuvos dailės gyvenime turėjo didelę reikšmę. Pernai tos parodos 80 metų sukaktis plačiai buvo paminėta Lietuvoje ir kai kur išsivijoj. Tuo lyg buvo daromos užuominos, kad ir ši paroda galbūt igaus istorinės reikšmės.

Joje su tapybos darbais dalyvavo Dalia Kaščiūnaitė (4), Jonas Čeponis (1), Bronius Gražys (5), Bronius Uogintas (7), Aloyzas Stasiulevičius (1), Romas Bičiūnas (1) ir Jonas Daniliauskas (1). Su grafika pasirodė K. Ramonas (5), Birutė Stančikaitė (3), Antanas Kmieliauskas (4), Ramunė Kmieliauskaitė (3), Daina Steponavičiūtė (2), G. Jonaitis (3), Birutė Žilytė (2) ir E. Kairiūkštė (1). Kataloge pasigėsta biografinių žinių apie suminėtus dailininkus. Be abejo, jų tarpe yra senų veteranų, kaip Bronius Uogintas (gim. 1913), ir visai jaunų.

O kokia gi tematika? Ji labai įvairi. Vyrauja bažnyčios, varpinės. Šią temą ypač mėgsta

K. Ramonas

Pavasaris Trakuose. 1978.

Uogintas. Ispūdinga jo Varduovo varpinė, Varpinė Žemaičių kalvarijoje, Kretingos bažnyčia. Yra mitologinių temų, peizažų, natūrmortų.

Grafikos darbai daugiausia liečia Vilnių: Vilniaus senamiestis, Vilnius, Vilniaus gotika, Seni Vilniaus mūrai, Pavasaris Trakuose (Ramonas); Vilniaus bokštai, Vilniaus perspektyvos, Bernardinų bažnyčia, Bernardinų bokštai (Kmieliauskas); Gedimino sapnas, Vytautas (Jo-

naitis). Stančikaitė yra pakrypusi į modernųjį meną. Jos ir darbų pavadinimai savotiški: Be lygsvaros, Nutolstantis. Yra darbų ir legendinėmis temomis: Dainavos šalies padavimai (Steponavičiūtė), Legenda (Kmieliauskaitė). Iš istorinių temų — Spaudos draudimas (Jonaitis), Žalgiris (Žilytė). Keli peizažai. Galimas dalykas, kad kai kurie čia suminėti dailininkai, kompartijos spaudžiami, savo duoklę atidavė ir Lietuvoje įkyriai deklaruojamam socializ-

mui, „vyresnio“ brolio šlovinimui. Atrėnkant darbus Amerikai, greičiausiai tomis temomis nesidomėta.

Kadangi darbų buvo gana daug, tai pasitenkimsime tik kai kurių iš jų prof. Vaškio apžvalgomis. Pradėsime nuo vyresnės kartos Jono Čeponio darbo Pasikalbėjimas. Jis, kaip tapytojas, labai gerai valdo formą. Iš jos išmetė visas smulkmenas. Turi savo koloritą. Kartu su spalvomis jaučia perspektyvą.

Uoginto graži forma, jo siužetai yra solidūs, spalvos ryškios. Vilniaus senamiestio ansamblyje pavartotas teptukas ir špachtelis. Darbas reljefinis. Prie gero apšvietimo gaunami reljefų šešėliai, labai pagyvinantys paveikslą.

Gražus didelis fantastas, modernistas. Daniliausko Keistame name prie Šešupės jaučiama Chagall'io įtaka. Šie darbai, kaip ir visi kiti tapytiniai, atlikti aliejumi.

Grafiniame kūrinyje Medžiai Steponavičiūtė žaidžia su forma, su medžio žievės struktūra. Jame matome augimo metus, matome šaknis, šakas, medžio esmę. Tėvas ir duktė Kmieliauskai (pirmojo 4, antrosios 3 darbai) — stiprūs grafikai. Didelis kruopštumas atsispindi Ramono darbuose. Kai kurie išpaustyti varyje. Gaunama spalvų variacija. Vartoja mišrią techniką. Jo ispūdingiausias darbas Pavasaris Trakuose. Vaškys pabrėžė, kad ne tik šioje parodoje, bet ir apskritai Lietuvoje, grafika yra pasiekusi menines aukštumas. Jos įkandin eina tapyba. Mūsų kiais dailininkais, nors kartais ir su pavydu, seka kitų respublikų menininkai.

Parodai eksponatai buvo atgabenti iš New Yorko. Jie yra nuosavybė žmogaus, ne per seniai atvykusio iš Lietuvos nuolatiniame apsigyvenimui Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Parodos ruošėjai — Kultūros centro valdyba.

PLJ Kongreso dalyvės — Bacevičiūtė iš Brazilijos, Petkaitė ir Petrušytė iš Kalifornijos Kūčių vakarą Sidnio Lietuvių klube.

Nuotrauka Ilonos Laucienės

Kukučio vaikai Australijoje

(Atkelta iš 2 psl.)

Paskutinę dieną stovyklautojai susipažino su šiuolaikinėmis Australijos aborigenų dainomis, kuriose jie skundžiasi jiems padarytomis skriaudomis, didžiuojasi savo istorija ir kultūra. Gaila, kad nebuvo progos ką nors patirti apie jų praeitį, meną, tautosaką, tradicijas. Tą popietę, pagal kitą tradiciją, stovyklos dalyviai baseine išmaudė viršininką Algį Šimkų, kuris, nusilenkdamas likimo valiai, iš tolo pamatęs artėjančių jaunuolių būrį, ėmė autis batų ir maut nuo rankos laikrodį. Į stovyklą pabaigą būrelių dalyvių skaičius gerokai sumažėjo, orui sušilus ir baseino būreliui smarkiai išpopuliarėjus.

Kongreso uždarymas ir atsisveikinimas

Ir štai — paskutinį kartą atstovai ir dalyviai susitiko Melbourne, kur vyko paskutinis talentų vakaras ir VI PLJK uždarymas. Jau ūpas buvo visai kitoks. Vienų jau nebuvo, nes atostogos baigėsi ir mokslas prasidėjo. Kitiems — darbas prieš akis. Jau dainose suskambo sentimentalumo ir nostalgijos gaidos.

Suruoštame talentų vakare didelį išpūdį padarė kanadiečiai Indrė ir Rimas Čuplinskai bei argentinietė Anelija Gaidimauskaitė, padainavę kelias etnografines liaudies dainas. Visus pralinksmo Floridos pensininkų kelionės į jaunimo kongresą pavaizdavimas. Dauguma talentų buvo dainininkai ar muzikantai, bet pasirodė ir viena poetė, o argentiniečių ketver-

tukas pašoko savo krašto šoki.

VI PLJK uždarymas vyko sausio 9 dienos popietę. Pats Jaunimo kongreso pirmininkas Henrikas Antanaitis, dėkodamas savo talkininkams, rijo susijaudinimo ašarą. Melbourne jaunimo teatras pastatė Jono Mašanausko pjesę, kurioje jis drašiai išskėlė ne vieną išsivijęs lietuvių jaunimo rūpestį. Žiūrovai reikšė pasitenkinimą. Būtų gerai, kad pjesės autorius jį dar kiek pašlifluotų ir visa trupė gastroliuotų po kitas lietuvių gyvenvietes, ne tik Australijoje. Tai paremti galėtų ir naujoji PLJS valdyba, nes pjesė kelia klausimus, apie kuriuos seniai laikas viešai kalbėti.

Po uždarymo pokylio, kurį melburniečiai puikiai surengė, po dainų iki ryto, po bendrų pusryčių, atėjo laikas skirtis. Dar tris vakarus mažėjantis jaunimo būrys rinkosi Melbourne restoranuose, Lietuvių klube, miesto gatvėse, aerouoste, bet ir išlydėjimams atėjo galas. „Iki pasimatymo! Iki pasimatymo Pietų Amerikoje!“ viltingi atsisveikinimo žodžiai.

Kiek daug dar nepasakyta, kiek daug nepaminėta. Užmegzta draugystė, pamatyta pasaulio, patirta daug vaišingumo, geraširdiškumo. Didžiulis aciu Skoruliams Sidnyje ir Karazjoms Melbourne, kurių namuose šis Kukučio vaikas pažėtėsi kaip pas artimiausius gimines.

Chicagos teatruose

Makbetas universiteto teatre

Vienas iš pirmaujančių Chicagoje dramos teatru yra prie Chicagos universiteto veikiantis vadinamas Court Theatre, 5535 South Ellis Avenue. Jis mėgsta pasirinkti pasaulinio garso, klasikinį scenos veikalus. Šį sezoną pasirinko garsiausio pasaulio dramaturgo Šekspyro tragediją „Macbeth“. Tragedijoje pinasi daug idėjų. Makbetas nužudo jį jo pilį atvykusį svečiuotis karaliu Duncan, pats tapdamas valdovu. Taigi ta žmogžudybe jis sulaužo ištikimybės priesaiką ir nusikalsta svetingumui. Makbetas įžvelgia, kad jis savo sielą nubloškia į piktojo glėbį, bet tai jo nesustabdo. Pasuka savęs sunaikinimo keliu. Ir čia iškyla nauja problema; kiek žmoguje yra laisvos valios, kiek likimo lemties — predestinacijos. Lady Macbeth yra nusikaltimo skatintoja, bet ta įtampa ją nubloškia į beprotybę.

Teatras pasirūpino, kad pastatymas būtų pirmaeilis, taigi sumobilizavo ne vien pajėgių aktorių kadra, bet ir atsikvietė režisierių Nicholas Pennell, kuris nuo 1972 m. tapęs Stratfordo festivalių režisieriumi Kanadoje. Jis ir geras aktorius, ir įsijungęs ir filmų kūrėjas. Tarp aktorų, šalia išprususių scenos pasirodymuose, yra ir išėjusių aukštąsias teatro

Nuomonės ir pastabos

Dėl Lietuvos žemėlapyje pažymėtų sienų

Nuoširdi padėka Martynui Gelziniui, nepailstamai siekiančiam lietuvių tautai teisėtai turinčių priklausyti žemių buvusiose prūsų gyvenvietėse. Toks ir jo straipsnis *Draugo* kultūriniam priede 1988 m. vasario 27 d. Tame rašinyje, be kitokių duomenų, mini dr. Algirdo Budreckio pasisakymą dėl 1971 m. mano ruošto Lietuvos žemėlapi. Duotoje citatoje skaitome, esą mano sudarytas Lietuvos žemėlapis „nusitęsė iki Lietuvos Brastos“, „apima Slonimą“, „apima visus Rytprūsius iki Dancigo“.

Iš tiesų mano sudarytas Lietuvos žemėlapis „nenuitęsė“ iki Lietuvos Brastos, „neapima“ Slonimo, „neapima“ Dancigo. Kodėl tokie perdėjimai, nors ir pripažįsta, kad tasai mano „žemėlapis turi istorinės reikšmės“.

Būtų tiksliau panagrinėjus 1982 metais Lietuvos Šaulių sąjungos tretyje ir Lietuvių istorijos draugijos išleista Lietuvos žemėlapi, kuriame išvardintu „nusitęsė“ nėra. Daugelį metų ruošiau Lietuvos žemėlapi, buvo nubraižyta bent kelias juodraščius, vis tarantisi su įvairiais lietuvių mokslininkais, iki pagaliau atspausdintas. Tada minėtas Lietuvos žemėlapis, tikiau, atrodytu turintis dar daugiau istorinės reikšmės.

1982 m. išleisto Lietuvos žemėlapio aiškinimui, 1983 m. Lietuvos Šaulių sąjunga tretyje išleido, su daugybe Lietuvos žemėlapių, iliustracijų knygą *Tikroji Lietuva*. Ją panagrinėjus būtų aiškiau, kodėl tokiose, o ne kitokiose ribose pažymėta būsima siektina Nepriklausoma Lietuva. Knyga ir žemėlapis galima įsigyti „Draugo“ administracijoje.

Algirdas Gustaitis
Los Angeles, California

Antanas Gustaitis
Nuotrauka Vytauto Maželio

Poeto Antano Gustaičio 81-ajam gimtadieniui (1988.III.12)

Statai, Antanai, pirmą stulpą Dekadoj devintoj.
Grožies garbės raudonom tulpėm Suaju poeto rojui...

Kai murma rūstūs patriotai,
Kai bados savo spygom,
Ranka nulaužta Galijoto
Tu pasiglostai — knyga...

Stasys Liepas

studijas. Jamie Baron vaidinęs off-Broadway teatruose, Charles Gerace — išėjęs studijas Goodman teatro mokykloje, Patrick Towne dalyvavęs Šekspyro festivalyje Colorado valstybėje, Tanya White išėjusi vaidybos mokslus Webster universitete. Patį Makbetą vaidina Chicagos universiteto profesorius Nicholas Rudall. Tik laumės — raganos kostiumas kuklumu nepasizymi.

Idomiai sukombinuota dviejų aukštų scena. Tikslūs garso ir vaizdo efektai. Idomu, kad didelė dalis publikos — jauni žmonės. Kaip žinome, Verdi 1847 m. sukūrė Makbeto operą, o Lietuvoje jau 1962 m. „Makbeta“ — režisuota J. Miltinio, pastatė Pašėvėžio dramos teatras.

Juoz. Pr.

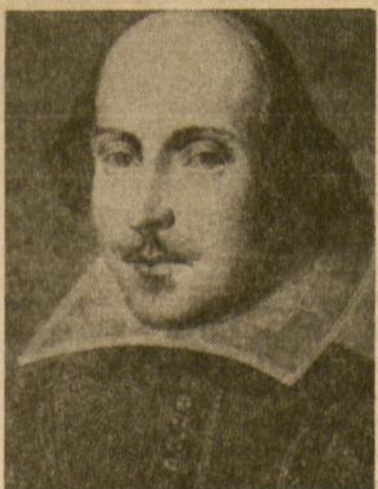
Kas 1988-ųjų Stratfordo festivaly?

ALFONSAS NAKAS

The Stratford Shakespearean Festival Foundation of Canada, mūsų trumpai vadinamas Stratfordo festivaliu, vasario 22 dieną ėmė repetuoti veikalus, kurie bus pradėti vaidinti pirmoje gegužės pusėje. Per visą vasarą, iki spalio 30 dienos, ruošiamasi patatyti 13 dalykų ir trijose teatruose įvyks daugiau kaip penki šimtai spektaklių. Tai bus 36-tas Festivalio sezonas nuo 1953 metų vasaros.

Prieš pradėdamas kalbėti apie ateinančios vasaros repertuarą, noriu pateikti keletą įdomesnių statistikos duomenų iš 35-to, taigi 1987 metų sezono. Jo metu irgi pastatyta 13 veikalų su 524 spektakliais. Jį aplankė 442,668 žiūrovai, kurie už bilietus susimokėjo 9,121,063 dolerius (daugiau kaip dešimt milijonų suma — rekordinė). Tai 11% daugiau, negu 34-tam sezono. Po kelių sezonų, baigtų su deficitu, 35-sis atnešė pelno. Aplamai, dvejis metus meno vadovui John Neville gerai šeiminkaujant, Festivalio prestižas gerokai pakilo. Tiesa, lankytojų skaičius tarp 1970-1980 metų vis peržengdavo pusmilijonį, tad reikės dar pasitempti, kad kelias dešimtis tūkstančių susigrąžinus.

Idomi ir lankytojų pastatymų statistika. Festivalio teatre muziklo *Cabaret* buvo išpirkta 81.5% vietų, kai Brechto *Mother Courage* spektaklių teuzėdo tik 24.4%. Avon teatre labiausiai lankyti Čechovo *The Cherry Orchard* spektakliai, sulaukę 46.4%, o mažiausiai Macdonald'o *Not About Heroes* — 30.0%. Third Stage teatre Šekspyro *As You Like It* spektakliams parduota 90.4% bilietų, kai R. C. Sherrif'o dramos *Journey's End* spektaklių

William Shakespeare

teuzimta 50.3% vietų. Pastarosios dramos nemačiau, tad negaliu pasakyti, kiek čia publikos nuovoka teisinga. Tik Stratfordo lankytojai turi raudonuoti, taip labai ignoravę *Mother Courage* ir dar labiau susigėsti dėl *Not About Heroes* nelankymo...

Pažvelkime į ateinančios vasaros repertuarą. Šekspyriui skiriama maždaug pusė vietos ir laiko. Festivalio teatre iš keturių statomi du jo veikalai: istorinė tragedija *Richard III* ir komedija *The Taming of the Shrew*. Avon teatre — komedijos *All's Well That Ends Well* ir *Two Gentlemen of Verona*. Third Stage teatre — viena populiariausių komedijų *Twelfth Night* ir bene daugiausia visur statoma tragedija *King Lear*.

Festivalio teatre dar statomas muziklas *My Fair Lady* ir Peter Raby parašyta komedija pagal Alexandre Dumas romaną *The Three Musketeers*. Kai visų kitų Festivalio teatre statomų veikalų spektakliai teis nuo gegužės vidurio iki spalio galo, tai pastarojo — nuo liepos 26 iki spalio 29 dienos.

Avon teatre nuo sezono pradžios iki galo dar bus vaidinama T. S. Eliot *Murder in the Cathedral*. Nuo birželio 21 iki rugpjūčio 31 dienos vyks pernai publikos taip nuvertintas, o iš tikrųjų briliantinės dramos *Not About Heroes* spektakliai, o nuo liepos 27 iki spalio 29 dienos bus vaidinama Alexandre Breffort — Marguerite Monnot komedija *Irma La Douce*.

Be anksčiau minėtųjų, Third Stage teatre nuo liepos 27 iki rugpjūčio 4 dienos statomi du veikalai viename spektakly: Sofoklio *Oedipus* ir R. B. Sheridan *The Critic*.

Šalia išvardytų veikalų daugiau kaip penkių šimtų spektaklių, Festivaly vyks paskaitos, seminarai, koncertai, parodos.

Meno vadovui John Neville talkina keletas aukštos erudicijos režisierių: Martha Henry, Tanya Moiseiwitsch, Richard Ouzonian, Robin Phillips, Guy Sprung ir John Wood. Tarp 67 aktorų — nemažai labai pasižymėjusių, jų tarpe (pasirenku, pagal alfabetą, tik keliolika mano mėgstamųjų) Mervyn Blake, James Blendick, Douglas Campbell, Peggy Coffey, Richard Curnock, Henry Czerny, Keith Dinicol, Colm Feore, Susan Henley, William Hutt, William Needles, John Neville, Lucy Peacock, Nicholas Pennell, Stephen Russell, Goldy Semple, Scott Wentworth, Susan Wright. Deja, ne visus nė savo mėgstamiausius išvardijau, nes per didelis tas žvaigždynas...

Bilietų užsakymai telefonu jau priimami nuo vasario 28 dienos. Skambintiems iš Toronto veikia nemokama linija: (416) 363-4471. Iš Detroito — irgi vietinė linija: (313) 964-4668. Iš visur kitur — Stratfordo telefonas (ilgos distancijos linija): (519) 273-1600. Žinoma, prieš Festivalį lankant, reikia įsigyti informacinę brošiūrą „STRATFORD FESTIVAL — 1988“. Ji duodama nemokamai, paprašius vienu iš nurodytų telefonų, arba parašius Festivalio teatrui adresu: Festival Theatre Box Office, P.O. Box 520, Stratford, Ontario, Canada N5A 6V2.

Ateinančią vasarą Stratfordo festivalį ypač rekomenduoju kultūringiems Kultūros kongreso nariams. Nuo Toronto — beveik pirštu pasiekiamas, gal už 2-2½ valandų kelio automobiliu.

Magdalena Birutė Stankūnienė

Vakar, kovo 11 dieną, Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje buvo atidaryta dail. Magdalenos Stankūnienės naujų darbų paroda „Deivės“. Paroda vyks iki balandžio 10 dienos.

Laumės